

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٣١١٢٦

دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد "M.A"
رشته علوم تربیتی گرایش برنامه ریزی درسی

عنوان:

بررسی رویکردهای تربیت شهروندی در کتب
درسی علوم انسانی دوره راهنمایی تحصیلی ایران

استاد راهنما:

آقای دکتر عباس قلناش

استاد مشاور:

آقای دکتر مسلم صالحی

نگارنده:

آزیتا یزدان دوست

بهار: ۱۳۸۸

کتابخانه مرکزی مجلس شورای اسلامی
تهران

۱۳۸۸/۱۲/۲

۱۳۱۱۶۶

دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت
دانشکده تحصیلات تکمیلی (علوم تربیتی)

این پایان نامه تحت عنوان « بررسی رویکردهای تربیت شهروندی در کتب درسی علوم انسانی دوره راهنمایی تحصیلی ایران » توسط خانم آزیتا یزدان دوست برای اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته علوم تربیتی گرایش برنامه ریزی درسی تدوین شده است و در مورخه ۱۳ / ۳ / ۱۳۸۸ با نمره ۵ / ۱۹ و با درجه عالی دفاع شده است .

استاد راهنما: آقای دکتر عباس قلتاش

استاد مشاور: آقای دکتر مسلم صالحی

استاد داور: خانم دکتر پروین غیاثی

مدیر گروه: آقای دکتر عباس قلتاش

سپاسگذاری

از باده آب و خاک جامی خواهم
در شکر گذاریت، زبانی خواهم

یارب زره راست نشانی خواهم
از نعمت خود چو بهره مندم کردی

بعد از حمد و سپاس از خداوند متعال وظیفه خود می دانم که از:

مدیر گروه رشته برنامه ریزی درسی و استاد محترم راهنما، «جناب آقای دکتر قلتاش» که با راهنمایی های سودمند و کمکهای ارزشمندشان در انجام این تحقیق، مرایاری و حمایت کردند، تشکر و قدر دانی نمایم.

همچنین از استاد محترم «جناب آقای دکتر صالحی» که در امر مشاوره این تحقیق همواره سعی در تسهیل انتقال اطلاعات داشتند، تشکر و قدر دانی نمایم.

و از استاد محترم سرکار «خانم دکتر غیائی» که با تواضع و بردباری شان به من درس گذشت و متانت را آموختند و زحمت داوری این تحقیق را قبول کردند، تشکر و قدر دانی نمایم.

تقدیم به: روح پاک یگانه برادرم

تقدیم به: بزرگ مردی که به جبران محدودیتهای علمی زمان خویش در تمام مراحل تحصیلی، حمایت و پشتیبانی هایش همواره تکیه گاه من بود، تقدیم به پدرم، فروتنانه گلبرگی از آموخته هایم را نثارش میکنم.

تقدیم به: او که ترنم کلامش، افتخار حضورش و گرمی دستان مهرانگیزش آرامش ستودنی برایم به ارمغان آورد، او که توانش رفت تا به توانایی برسم. موهایش سپید گشت تا رویم سپید بماند. تقدیم به مادرم باشد که برگی بر فداکاری هایش گردد.

تقدیم به: دو گوهر درخشان زندگیم مهربانانی که برای سخاوت بی دریغشان هرگز پاسخی نیافتم. تقدیم به خواهرانم که همواره مرا در راه کسب علم و معرفت یاری رسانده و در سخت ترین روزهای زندگی، غمخوارم بودند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ج	سپاسگذاری.....
د	تقدیم به.....
ه	فهرست مطالب.....
ز	فهرست جداول.....
فصل اول (طرح تحقیق)	
۱	چکیده.....
۳	مقدمه.....
۵	بیان مسئله.....
۷	اهمیت و ضرورت انجام پژوهش.....
۹	اهداف پژوهش.....
۹	سوالهای پژوهشی.....
۱۰	تعریف اصطلاحات پژوهش.....
فصل دوم (ادبیات و پیشینه تحقیق)	
۱۲	مقدمه.....
۱۳	الف- مبانی نظری پژوهش.....
۱۶	مفهوم تربیت شهروندی.....
۱۸	رویکرد سستی.....
۱۹	رویکرد فعال.....
۲۳	ویژگی های یک شهروند فعال.....
۲۷	از نگاهی دیگر تقسیم بندی رویکردهای تربیت شهروندی.....
۲۸	مفهوم دموکراسی در تربیت شهروندی.....
۳۰	دیدگاهها و نگرشهای موجود در خصوص تربیت شهروندی.....
۳۱	اهداف تربیت شهروندی.....
۳۲	درباره ریزی درسی باید به دنبال چه اهدافی در زمینه تربیت شهروندی باشیم.....
۳۳	محتوای تربیت شهروندی.....

۳۵	جایگاه محتوا در رویکرد فعال تربیت شهروندی.....
۳۶	تحلیل محتوای کتب درسی.....
۳۸	روشهای یاددهی - یادگیری متناسب با تربیت شهروندی.....
۳۹	جایگاه مدارس در تربیت شهروندی.....
۴۰	تربیت شهروند جهانی.....
۴۲	ویژگی های شهروند جهانی.....
۴۲	تربیت شهروند آینده.....
۴۴	شهروند آینده.....
۴۶	خصوصیات شهروند آینده.....
۴۷	آسیب شناسی پرورش شهروند موثر.....
۴۹	سایر راهکارهای اساسی برای تربیت شهروندی.....
۵۰	جایگاه آموزش دوره راهنمایی در نظام تعلیم و تربیت.....
۵۳	جمع بندی.....
۵۴	ب- پیشینه نظری و پژوهشی.....
۶۲	جمع بندی.....

فصل سوم (روش تحقیق)

۶۴	مقدمه.....
۶۵	روش انجام پژوهش.....
۶۵	جامعه و نمونه آماری.....
۶۶	ابزار پژوهش.....
۶۶	روایی و پایایی.....
۶۷	روش تحلیل داده ها.....

فصل چهارم (تجزیه و تحلیل داده ها)

۶۹	مقدمه.....
۷۳	تحلیل محتوای کتابهای فارسی پایه های اول، دوم و سوم راهنمایی.....
۷۸	تحلیل محتوای کتابهای تعلیمات دینی پایه های اول، دوم و سوم راهنمایی.....
۸۳	تحلیل محتوای کتابهای تعلیمات اجتماعی پایه های اول، دوم و سوم راهنمایی.....
۸۸	تحلیل محتوای کتابهای تاریخ پایه های اول، دوم و سوم راهنمایی.....
۹۳	تحلیل محتوای کتابهای جغرافیای پایه های اول، دوم و سوم راهنمایی.....

۹۶.....	مقایسه کتابهای علوم انسانی هر سه پایه.....
	فصل پنجم (بحث و نتیجه گیری)
۹۸.....	مقدمه.....
۹۸.....	دستاوردهای اصلی پژوهش.....
۱۰۱.....	بحث و نتیجه گیری.....
۱۰۴.....	پیشنهادات کاربردی.....
۱۰۵.....	پیشنهادات پژوهشی.....
۱۰۶.....	محدودیتهای تحقیق.....
۱۰۷.....	جمع بندی.....
۱۰۸.....	منابع فارسی.....
۱۱۰.....	منابع لاتین.....
۱۱۲.....	پیوستها.....
۱۱۴.....	چکیده انگلیسی.....

فهرست جداول

۴۲.....	جدول ۱-۲ ویژگی های شهروند جهانی.....
۷۱.....	جدول ۱-۴ توزیع مولفه ها و ابعاد تربیت شهروندی فعال در محتوای کتب درسی فارسی.....
۷۶.....	جدول ۲-۴ توزیع مولفه ها و ابعاد تربیت شهروندی فعال در محتوای کتب درسی تعلیمات دینی.....
.....	جدول ۳-۴ توزیع مولفه ها و ابعاد تربیت شهروندی فعال در محتوای کتب درسی تعلیمات اجتماعی.....
۸۱.....
۸۶.....	جدول ۴-۴ توزیع مولفه ها و ابعاد تربیت شهروندی فعال در محتوای کتب درسی تاریخ.....
۹۱.....	جدول ۵-۴ توزیع مولفه ها و ابعاد تربیت شهروندی فعال در محتوای کتب درسی جغرافیا.....
۹۶.....	جدول ۶-۴ مقایسه کتب درسی در هر سه پایه.....

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی رویکردهای مطرح در تربیت شهروندی و جایگاه رویکرد پیشرفت گرا (فعال) در کتب درسی دوره راهنمایی بوده است و مشخص گردید به چه میزان حیطه های شناختی، عاطفی و مهارتی تربیت شهروندی در کتب درسی مورد توجه واقع شده است. این پژوهش با روش توصیفی و تحلیل محتوا انجام شده است و با استفاده از سیاهه های تهیه شده، از کل کتب درسی دوره راهنمایی تحصیلی فقط، ۵ کتاب درسی علوم انسانی (فارسی، دینی، اجتماعی، تاریخ و جغرافیا) در هر سه پایه (اول، دوم و سوم راهنمایی) مورد بررسی قرار گرفته اند.

واحد تحلیل در این پژوهش، جملات موجود در متن کتب درسی میباشد که با توجه به بررسی های انجام شده، میزان فراوانی و درصد جملات مرتبط با مولفه های تربیت شهروندی فعال به دست آمده و مورد مقایسه قرار گرفته اند.

مهمترین یافته های این پژوهش عبارت بودند از اینکه: در کلیه کتب انتخاب شده به رویکرد پیشرفت گرایی (فعال) توجه کافی شده است، اما از ۲۰ مولفه مطرح شده در سیاهه ها به بعضی از مولفه ها مانند: مهارتهای اجتماعی و تعامل، بیشتر و به مولفه های دیگر مانند: تفکر انتقادی، جهانی شدن، حقوق بشر و... کمتر توجه شده است.

همچنین از میان این ۱۵ کتاب که مورد تحلیل واقع شده اند، کتاب تاریخ سال سوم راهنمایی با ۹۰/۱۱ درصد، بیشترین توجه و کتاب جغرافیای سال اول راهنمایی با ۴۲/۹۳ درصد، کمترین توجه را به رویکرد تربیت شهروندی فعال نموده اند و در کلیه کتب مورد بررسی به حیطه شناختی بیشتر از حیطه عاطفی و مهارتی توجه شده است.

فصل اوّل

طرح تحقیق

مقدمه

در زمان حاضر تربیت شهروندی مورد توجه بسیاری از مجامع علمی و پژوهشی در جهان قرار گرفته است، که دیدگاههای فلسفی و ایدئولوژیکی و سیاسی و نیز رویکردهای تعلیم و تربیتی را در بر می گیرد و باعث می شود که به دانش آموزان در کسب تجارب معنا دار یادگیری کمک کند و آنها را به عنوان افرادی متعهد و فعال اجتماعی و سیاسی تربیت کند. در نتیجه تربیت شهروندی نگاه ویژه ای به یادگیری دانش و توانش و نگرشهایی دارد که فرد را در تعامل موثر و مطلوب با افراد دیگر و دولت یاری می رساند، که مدارس نقش مستقیمی در تدارک این فرصتها جهت یک شهروند خوب و فعال بودن را دارند. منظور از «تربیت شهروندی» تربیت انسانهایی آزاد، مختار، مستقل، مشارکت جو، خلاق و منتقد است.

تربیت شهروندی را می توانیم در سه قلمرو مورد بررسی قرار دهیم: تربیت در باره شهروندی، تربیت به واسطه و از طریق شهروندی و تربیت برای شهروندی (کر^۱، ۱۹۹۹).

تربیت در باره شهروندی برای آماده کردن دانش آموزان و افراد از نظر دانش کافی و درک تاریخ ملی و ساختارهای زندگی سیاسی و مدنی متمرکز است.

تربیت از طریق شهروندی مستلزم یادگیری دانش آموزان و افراد از طریق انجام فعالیتهای کاملاً فعال تجربه های مشارکتی در مدرسه یا جامعه ی محلی و فراتر از آن است. این یادگیری عصر دانش را تقویت می کند.

تربیت به منظور شهروندی، جدا از این که دو رویه مذکور را در بر دارد، افراد و دانش آموزان را به یک سری ابزارها شامل دانش و درک مهارتها و نگرشها، ارزشها و گرایشها مجهز می کند و آنها را قادر می سازد تا مشارکتی فعالانه و معقول در نقش ها و مسئولیتهایی که در زندگی بزرگسالی با آن روبرو خواهند شد، داشته باشند. که موضوع مورد پژوهش ما نوع سوم را در بر می گیرد (آقازاده، ۱۳۸۵).

تربیت شهروندی در دو رویکرد مورد بررسی قرار گرفته است:

رویکرد سنتی (محافظه کارانه) در این رویکرد شهروندان یک جامعه به گونه ای تربیت می گردند که وظیفه شان حفظ و مراقبت از وضع موجود است و نگهداری از نهادهایی که در طول تاریخ

^۱-Kerr

تکامل یافته اند در اولویت قرار دارد و در مقابل تغییر و تحول گرایشی محتاطانه دارند و به ثبات اجتماعی معتقدند.

رویکرد فعال (پیشرفت گرا) به عنوان عکس العملی در مقابل رویکرد سستی قرار دارد. در این رویکرد شهروندان یک جامعه به گونه ای تربیت می گردند که تغییرات تعالی بخشی را به وجود می آورند و از طریق مشارکت فعالانه با سایر هموطنان خود اصلاحات و تحولاتی را ایجاد می نمایند و عدالت اجتماعی را توسعه می دهند، همانگونه که در قرآن سوره رعد آیه ۱۱ آمده است:

«ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما با نفسهم»

«خداوند سرنوشت هیچ قومی را تغییر نمیدهد مگر آنکه آن قوم، خود به تغییر وضع خویش، اقدام ورزند».

هدف از انجام این پژوهش بررسی رویکردهای مطرح در تربیت شهروندی و مشخص کردن جهت گیری هر رویکرد، به مولفه ی محتوای کتب درسی می باشد، که با انتخاب کتب درسی علوم انسانی در هر سه پایه: اول، دوم و سوم راهنمایی و تهیه سیاهه مربوط به تربیت شهروندی فعال در سه حیطه (شناختی، عاطفی و مهارتی) جملات موجود در متن، سوالات و تمرینات کتاب مورد بررسی قرار گرفته اند.

بیان مساله

مفهوم شهروندی در حیطه مطالعات اجتماعی تولد یافت و با اثبات و ضرورت خود در این حیطه به حوزه های دیگر علمی از جمله تعلیم و تربیت راه پیدا کرد. تعلیم و تربیت شهروندی به شکل های مختلف دانش سیاسی، ارزش ها، نگرش ها، تعیین هویت گروهی و ... که برای یک جامعه و همچنین اعضای آن، در چارچوب آموزش رسمی و غیر رسمی جای می گیرد ضروری است. تربیت شهروندی از عناصر و مباحث مختلفی به وجود می آید (واحدچوکده، ۱۳۸۳).

تربیت شهروندی به تربیتی گفته می شود که به توسعه، پرورش قابلیت ها و توانمندی های شهروندی منجر می شود، چنین تربیتی الزاما در ارتباط با انتظارات اعضای جوامع و ملت های خاص قابل درک است، زیرا در هر جامعه ای ارزش ها، طرز تلقی ها، بینش ها و مهارت ها به همراه الگوها و روش های مشارکت در زندگی جمعی یا مدنی به شکل ویژه ای منتقل می شود و فلسفه تاسیس نظام های تربیتی، پرورش چنین شهروندانی می باشد (چامبلیس^۱، ۱۹۹۷، ص ۷۹).

تربیت شهروندی را می توان روی یک پیوستار فعال و منفعل نشان داد که در آن شهروندی منفعل محصول آموزشی است که درصدد توسعه دانش، فهم و رفتار شهروندی است و شهروندی فعال، مدل منفعل را با توانایی انتقاد، بحث و پیشنهاد مدل های دیگر ساختارها و فرایندهای دموکراسی بهبود می بخشد. تربیت شهروندی جهت گیری ها یا رویکردهای مختلفی را مشتمل می شود. رویکردهای تربیت شهروندی را می توان به دو دسته کلی رویکردهای محافظه کارانه و پیشرفت گرا تقسیم نمود.

تربیت شهروندی می تواند به عنوان وسیله ای برای حفظ و مراقبت از وضع موجود (محافظه کارانه) و یا این که برای توانمند نمودن افراد جهت پیکار و تلاش برای تغییرات تعالی بخشی (پیشرفت گرا) به کار رود (شاگارسکی^۲ و پیمیرز^۳، ۲۰۰۳، ص ۲).

در جهان بینی محافظه کاری، تاکید بر آن است که پاسداری از نهادهایی که در طول تاریخ تکامل یافته اند در اولویت قرار گیرد، به سنت به عنوان منبع اقتدار اتکا شود و در مقابل تحول گرایشی محتاطانه اتخاذ گردد و تمایل به حفظ وضع موجود و ثبات اجتماعی بر این نظر استوار است که جامعه به مثابه محصول تکامل تاریخی دراز مدت، تجسمی از مجموعه ی گذشته خود است و چنین میراثی را نباید از طریق نوآوریهای عجولانه به مخاطره افکند. چه بسا چنین تحولاتی به جای پیشرفت راستین، سردرگمی و عدم تعادل به بار می آورند (پاک سرشت، ۱۳۸۴).

^۱-Chamblis
^۲-Schaguryesky
^۳-Pimyrs

پیشرفت گرایی به صورت عکس‌العملی در برابر آموزش و پرورش سنتی درصدد است تا سازمان برنامه درسی را به شیوه‌های دیگری ساماندهی کند. پیشرفت‌گرایان از شقوق متنوع لیکن مرتبط به هم مانند فعالیت، تجربه، مشکل‌گشایی، روش پروژه حمایت می‌کند. تأکید آنان بر کودک به عنوان یادگیرنده، به جای موضوع درسی است و تکیه بر فعالیت‌ها و تجارب مستقیم به جای اتکای انحصاری بر دانش، مهارت‌های لفظی و ادبی دارند و همچنین ترغیب به فعالیت‌های گروهی همیارانه به جای یادگیری رقابت‌آمیز و انفرادی درس دارند و شیوه‌های دمکراتیک را به منظور ایجاد مشارکت گروهی و اصلاح اجتماعی طراحی و ترغیب می‌کنند (پاک سرشت، ۱۳۸۴).

بررسی تفاوت بین اشکال آموزش شهروندی می‌تواند در تدوین و اجرای برنامه‌های آموزشی شهروندی مفید باشد. آموزش شهروندی بر شهروندی و سیاست به عنوان موضوع مجادله‌انگیز متمرکز است (کریک^۱، ۱۹۹۹ به نقل قلتاش، ۱۳۸۷).

اساساً فرض از تشکیل نظام‌های آموزشی در سراسر دنیا از آموزش ابتدایی تا آموزش عالی پاسخ به خواستها و در نظر گرفتن غرض‌نهایی جامعه است، بنابراین بهترین مکان مدارس و بهترین زمان دوران تحصیلی می‌باشد.

شهروندان فعال در جامعه، نیاز به یادگیری اطلاعات و مفاهیم زیادی دارند که مدارس و محتوای کتب درسی نقش مهمی را می‌توانند ایفا نمایند. با گنجاندن مولفه‌های تربیت شهروندی در محتوای کتب درسی عادات خوب و مناسبی ایجاد خواهد شد. در دوره راهنمایی دانش‌آموزان تفکر عینی را پشت سر گذاشته و در آستانه تفکر انتزاعی هستند و علایق و رغبت‌های آنها از وسعت بیشتری برخوردار است به همین علت تربیت شهروندی لازم به نظر می‌رسد. از آنجا که دانش‌آموزان پایه‌های اول، دوم و سوم راهنمایی معمولاً آمادگی بیشتری برای یادگیری دانش‌ها، کسب نگرش‌ها و توسعه مهارت‌های شهروندی دارند، بنابراین با بهره‌گیری از ابزارهای تحقیق به تحلیل محتوای کتب درسی این پایه‌ها اقدام می‌شود.

پژوهشگر حاضر بر آن است تا رویکردهای مطرح تربیت شهروندی را بررسی نموده و با استفاده از سیاهه‌های تحلیل محتوا، کتب درسی علوم انسانی (فارسی، دینی، اجتماعی، تاریخ، جغرافیا) دوره راهنمایی تحصیلی را در هر سه پایه (اول، دوم و سوم) در این زمینه تحلیل نماید. مولفه‌های مطرح شده در سیاهه‌ها به رویکرد فعال توجه دارند و پیش‌فرض این است که باید به این رویکرد توجه کافی شده باشد و در غیر این صورت رویکرد محافظه‌کارانه خواهد بود، بنابراین با یک مقیاس هر دو رویکرد سنجیده می‌شود.

^۱-Crick

اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

شناسایی ویژگی ها و خصوصیات شهروند فعال و سازماندهی عناصر و مولفه های نظام آموزشی برای پرورش چنین شهروندانی، یکی از عمده ترین اهداف نظام آموزشی کشورهای مختلف جهان را تشکیل می دهد. در مطالعه ای که با مشارکت بیش از ۲۰ کشور جهان انجام شده است و تحت عنوان « مطالعات شهروندی » منتشر شده است. نشان می دهد که هم اکنون در کشورهای مختلف جهان، بخش عظیمی از تحقیقات و منابع مصروف، کشف این حقیقت می شود که شهروند مطلوب برای جامعه آنها باید دارای چه خصوصیتی باشد و چگونه می توان این صفات و ویژگی ها را در اقشار مختلف جامعه توسعه و گسترش داد (طالب زاده نوبریان و فتحی واوجارگاه، ۱۳۸۲).

نیاز به شهروندانی خوب و فعال سبب شده است که شهروندی تقریباً به یک ویژگی مهم جهانی تبدیل شود. مفهوم شهروندی به عنوان فردی که تعهداتش را نسبت به جامعه می پذیرد و در همان حال حقوق اساسی اش را حفظ می کند و آگاه بودن را لازمه مشارکت خود می داند، راهی است که بسیاری از نظامهای سیاسی، مشروعیت خود را از طریق آن ممکن می دانند.

رشد شخصیت و تحکیم هویت دانش آموزان ایرانی مهم ترین وظیفه تربیتی آموزش و پرورش است و تربیت شهروند محلی، ملی و جهانی باید به عنوان بخش جدایی ناپذیری از برنامه درسی مدارس در نظر گرفته شود. آموزش پرورش ایران اگر بخواهد هویت ملی کودکان، نوجوانان و جوانان را اعتلا بخشد، باید آنان را برای زندگی در عصر جهانی شدن در قرن حاضر آماده کند، چراکه غفلت از این وظیفه مهم نه تنها باعث فقر هویتی و محدود نگری دانش آموزان خواهد شد، بلکه زمینه جذب بی رویه آنان به فرهنگ بیگانه را فراهم خواهد آورد. بنابراین لازم است که: هر فرد بداند چه چیزی در دنیا در حال وقوع است، زیرا شناخت آنچه در دنیا اتفاق می افتد، عقاید و ایده های فرد را در مورد مردم دیگر شکل می دهد و امکان درک بهتر انسانهای دیگر را فراهم می کند.

هنگامی که فرد دیدگاههای خردمندانه خود را در رابطه با مردم گسترش دهد، در این ارتباط از قوه تشخیص برخوردار خواهد شد. در نتیجه می تواند یاد بگیرد که چگونه دیگران و عقاید و

علاقه های مختلف آنان را بفهمد و تلاش نماید تا استعدادها و علایق خودش را نیز فهمیده و از رابطه با دولت خود لذت ببرد (کروکریج^۱، ۲۰۰۴، به نقل از واحد چوکده، ۱۳۸۳)

از آنجا که در کشور ما ایران، کتابهای درسی مهمترین مراجع یادگیری دانش آموزان می باشند و نقش به سزایی در تعلیم و تربیت ایفا می کنند. باگنجانیدن مطالب مربوط به تربیت شهروندی در کتب درسی می توان دانش آموزان را قادر ساخت تا با توسعه دانش و نگرش خود شهروندانی کوشا، فعال و آشنا به حقوق و وظایف خود بار آیند. شهروندی اگر چه مفهومی دارای قدمت تاریخی بسیار است اما در خصوص آن توافق نظر وجود ندارد و معنای آن از جامعه ای به جامعه دیگر متفاوت است. هر جامعه ای با عنایت به زمینه های فرهنگی و ارزشی خود به شهروندان ویژه ای نیاز دارد تا بتواند در قالب حقوق، وظایف و مسئولیت های تعیین شده در چارچوب فضای سیاسی - اجتماعی فعالیت نماید. کتابهای درسی نیز یکی از مهمترین نقشها را در برنامه درسی ایفا می نماید، به عبارت دیگر در ایران بیشتر فعالیتها و تجربه های آموزشی دانش آموزان و معلمان حول محور آن سازماندهی میشود. این واقعیت باعث شده است که صاحب نظران و پژوهشگران بررسی محتوای آموزشی دوره های تحصیلی را با توجه به نیازهای فراگیران برای زندگی در عصر جدید مورد بررسی و تحلیل قرار دهند.

در این پژوهش کتب درسی علوم انسانی دوره راهنمایی تحصیلی به علت ارتباطی که با تربیت شهروندی داشته اند انتخاب گردیده اند و مبنای این نمونه گیری بر اساس اطلاعات قبلی پژوهشگر بوده است.

امید می رود که یافته های این پژوهش بتوانند: مؤلفان کتب درسی را در لحاظ نمودن مولفه های مدنظر در تربیت شهروندی فعال یاری رساند و برای اولیای تربیت منجمله: مربیان و معلمان و ... دانش افزایی داشته باشد، همچنین موضوع پژوهشی جدیدی برای محققان و مربیان علوم تربیتی باشد و برای حل مسایل و مشکلات اجتماعی و شهروندی یاری رسان باشد.

^۱-Kerr & Craige

هدف کلی:

- ۱- بررسی رویکردهای مطرح در تربیت شهروندی و مشخص کردن جهت گیری هر رویکرد به مولفه‌ی محتوای کتب درسی
- ۲- تعیین میزان گرایش کتب درسی دوره راهنمایی به رویکردهای مورد بررسی

اهداف ویژه:

- ۱- تعیین میزان توجه کتب درسی به رویکرد پیشرفت‌گرا در تربیت شهروندی
- ۲- تعیین میزان توجه کتب درسی به حیطه شناختی تربیت شهروندی
- ۳- تعیین میزان توجه کتب درسی به حیطه عاطفی تربیت شهروندی
- ۴- تعیین میزان توجه کتب درسی به حیطه مهارتی تربیت شهروندی

سوال های کلی:

- ۱- به چه نحوی رویکردهای مطرح در تربیت شهروندی در محتوای کتب درسی اعمال می شود؟
- ۲- میزان و گرایش کتب درسی دوره راهنمایی به رویکردهای تربیت شهروندی چگونه است؟

سوال های ویژه:

- ۱- به چه میزان کتب درسی به رویکرد پیشرفت‌گرایی در تربیت شهروندی توجه دارند؟
- ۲- به چه میزان به حیطه شناختی تربیت شهروندی در کتب درسی توجه شده است؟
- ۳- به چه میزان به حیطه عاطفی تربیت شهروندی در کتب درسی توجه شده است؟
- ۴- به چه میزان به حیطه مهارتی تربیت شهروندی در کتب درسی توجه شده است؟

تعریف اصطلاحات پژوهش

تعاریف مفهومی:

تربیت= واژه تربیت از ریشه «ربو» و باب تفعیل است. این ریشه از معنای زیادی و فزونی اخذ شده است. واژه تربیت با توجه به ریشه آن به معنای فراهم آوردن موجبات فزونی و پرورش است و به معنای زدودن خصوصیات ناپسند اخلاقی است (باقری، ۱۳۸۲).

تربیت شهروندی= تربیت افراد به نحوی که بتوانند در شکل گیری و یا برقراری توازن میان اقتدار و مسئولیت دولتها در جامعه نقش بازی کنند. تربیت شهروندی مستلزم آن است که دانشها، گرایشها و قابلیت هایی در افراد فراهم آید که از سویی مایه استواری و استحکام اقتدار دولت از طریق قانون در جامعه باشد و از سوی دیگر این امکان را در افراد جامعه بوجود آورد که اقتدار طلبی های ناموجه از سوی دولت را بازشناسی کنند و بتوانند آن را مورد نقد ارزیابی قرار دهند و در صورت لزوم در برابر آن عملاً مقاومت کنند (باقری، ۱۳۷۹).

تحلیل محتوا= یک شیوه تحقیقی است که برای تشریح عینی، منظم و کمی محتوای آشکار پیامهای ارتباطی به کار می رود. در تحلیل محتوا مفاهیم، اصول، نگرشها، باورها و کلیه اجزای مطرح شده در قالب دروس کتاب مورد بررسی عملی قرار گرفته و با اهداف برنامه درسی مقایسه و ارزشیابی می گرد (یارمحمدیان، ۱۳۸۵).

تعاریف عملیاتی:

تربیت= شکوفایی استعدادها بالقوه

تربیت شهروندی= در این تحقیق تربیت شهروندی طبق سیاهه تحلیل محتوا که بر اساس مطالعه مبانی نظری پژوهش در دو رویکرد فعال و محافظه کار، توسط قلتاش (۱۳۸۷) انجام شده است، مورد بررسی قرار میگیرد.

تحلیل محتوا= در این پژوهش منظور محتوای تدوین شده کتب علوم انسانی دوره راهنمایی تحصیلی است که بر اساس سیاهه تحلیل محتوا مورد بررسی قرار می گیرند.

فصل دوّم

ادبیات و پیشینه

مقدمه

امروزه یکی از مشکلات اساسی جامعه شهری نسبت به دهه های گذشته مسائلی چون حمل و نقل درون شهری، ترافیک، محیط زیست، حقوق شهروندی و حقوق فردی و... است. از این رو نقش آموزشی و پرورش تربیت شهروندانی مسئول است که نسبت به مسایل اجتماعی اطلاعات لازم داشته باشند و نسبت به حقوق خصوصی و عمومی خود مطلع باشند.

تربیت شهروندانی متعهد، فعال و خلاق و افرادی که ارزشهای جامعه را بشناسند و این ارزشها را در خود درونی کنند و بتوانند فرهنگ جامعه را ارتقا دهند از مهمترین وظایف نظام آموزشی است. چون مدرسه مکانی است برای تمرین زندگی و آماده شدن برای زندگی در جامعه بزرگتر و در مدرسه با مطالعه کتب درسی دانش آموزان می تواند با حقوق و وظایف قوانین مقررات، ارزشها، مسئولیتها، فلسفه، تاریخ، ادبیات و... آشنا شوند.

شهروند در فرهنگ لغت فارسی به معنای مختلفی به کار رفته است مثلاً: در فرهنگ لغت حیم، شهروند = بومی، شهری، اهل شهر، تابع و رعیت و به معنی: اهلیت، تابعیت، بومی بودن، بهره برداری کردن از حقوق بومیان و شهر نشینان می باشد و به معنی، متمدن و بیرون آمدن از وحشیگری و تربیت پذیری، ادب، تربیت، آداب معاشرت، تعارف و مهربانی، با بکار بردن تمدن و مدنیت اشاره می کند. مفهوم تربیت شهروندی مفهومی است کلی که به مطالعات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و فن در جامعه وابسته است و می توان آنرا به آموزش شیوه های زندگی کردن با یکدیگر به طور خاص در یک جامعه و به طور عام در جامعه جهانی اطلاق کرد (آقازاده، ۱۳۸۵).

این فصل مشتمل بر دو قسمت می باشد: ابتدا مبانی نظری حوزه تربیت شهروندی مطرح میشود و سپس به بررسی پیشینه نظری و پژوهشی پرداخته میشود.